

Međunarodni savez stambenih zadruga objavio je tekst *Stambeno zadrugarstvo*, koji može vrlo dobro doći kao pomoć pri razvoju stambenog zadrugarstva u Hrvatskoj, budući da predstavlja pravi priručnik o osnivanju stambene zadruge, strukturi i organizaciji, financiranju, zakonskoj podlozi, rukovođenju i upravljanju stambenim zadrugama, te prednostima koje pruža stambeno zadrugarstvo.

Članak Inga Guhra *Bilješke za predavanje o stambenom zadrugarstvu* daje pregled vrsta stambenih zadruga s obzirom na tip vlasništva i cilj zadruge. Autor navodi ciljeve koji mogu biti razlogom za osnivanje stambenih zadruga, te modalitete plaćanja članarina zadrugi. Guhr nabroja hipotetičke uvjete koji su potrebni za promoviranje stambenog zadrugarstva.

Sljedeći tekst Ingra Guhra je *Stambene zadruge u SR Njemačkoj*. Tu autor daje kratak pregled povijesnog razvoja stambenog zadrugarstva u SR Njemačkoj od njegove pojave sredinom 19. stoljeća pa do danas. Stambene zadruge imale su vrlo brz i uspješan rast, čemu je pogodovao niz okolnosti. S vremenom je bujanje zadrugarstva usporeno, ali stambene zadruge, tj. neprofitne organizacije i dalje zbrinjavaju oko 16% stanovništva SR Njemačke.

Tekst Owe Lundevalla *Koncept i struktura stambenog zadrugarstva* na sličan način opisuje razvoj i karakteristike stambenog zadrugarstva u Švedskoj. U Švedskoj paralelno, kao naj-snažniji zadržni oblici, djeluju HSB - organizacija zadržnog stanovanja i Riksborgen - sindikalna stambena zadruga. Te su zadruge osnovane već prije II. svjetskog rata, a od tada (osim u vrijeme rata) doživljavaju gotovo stalni rast, s time da se zadrugarstvo u Švedskoj proširuje s gradskog i na izvangradsko područje, te na sektor odmora. Sredinom 80-tih za oko 20% cjelokupnog stambenog fonda zaslužni su HSB-a ili Riksborgen, a osim toga značajna su i njihova kvalitativna dostignuća, kao npr. povećanje demokracije u stambenim pitanjima, povećana sigurnost prava stanovanja, neograničenost trajanja prava stanovanja, sniženje troškova stanovanja, i uspostavljanje fondova za buduće održavanje u stambenim zadrugama.

Članak Gerharda Ruscha *Stambena udruženja od opće koristi* daje opsežan pregled razvoja stambenog zadrugarstva u Austriji. Kao oblik stambene zadruge u Austriji postoje "građevinska poduzeća od opće koristi" - GBV.

Osnovni cilj im je opskrbiti stanovništvo malim i srednjim stanovima, uz povoljnu cijenu. GBV su danas kvantitativno najvažniji ponuđači na austrijskom stambenom tržištu. GBV su se razvili zahvaljujući velikoj državnoj pomoći, što ih, uz velik udio državnog vlasništva u njihovoj vlasničkoj strukturi, čini nesamostalnim i ovisnim o državi. Autor naglašava važnost GBV-a kao ponuđača stambenog prostora, ali istodobno upućuje na nužnost reorganizacije stambenog gospodarstva od opće koristi.

Posljednji je tekst Davida Claphama i Keitha Kintrea *Privatizacija stanovanja: problemi i analize*. Autori su tim kratkim člankom pokušali odgovoriti na tri pitanja:

- koja je definicija privatizacije,
- koji su ciljevi privatizacije, i
- koje kriterije treba koristiti kod evaluacije privatizacije.

Tekst o privatizaciji može se smatrati vrlo korisnim, naročito s pozicija zemlje koja se nalazi u tom procesu, ali pritom nailazi na brojne poteškoće.

Članci koji se pojavljuju u ovoj studiji imaju svoj logički slijed i tvore cjelinu znanja i iskustava o stambenim pitanjima. Oni ne nude gotov recept za rješavanje stambene krize, ali daju ideje za to, te pobuđuju interes za daljnje bavljenje problematikom stanovanja i za produbljivanje spoznaja.

Ova knjiga će zasigurno biti korisna i zanimljiva svima koji se bave tim specifičnim područjem, ali i široj stručnoj javnosti.

Sandra Švaljek

NEW PERSPECTIVES ON THE WELFARE STATE IN EUROPE

Urednik: Catherine Jones

Routledge, London and New York, 1993.

Ma koliko europski kontinent, osobito njegov zapadni dio, ostavlja dojam dugogodišnje ekonomske i političke stabilnosti, istraživaču društvenih procesa neće ostati nezamijećeni procesi konstantnih mijena i prilagođavanja novim društvenim okolnostima. Socijalna komponenta, tako neraskidivo povezana s osnovama ekonomskog i političkog uređenja pojedinih država, nužno slijedi istu sudbinu.

Što se onda sa socijalnom državom (welfare state) dešava danas, kada je slika europskog kontinenta toliko promijenjena i kada bivše komunističke države žele slijediti modele Zapada koji su sami za sebe podložni promjenama i propitivanjima? Na ovo osnovno pitanje pokušavaju odgovoriti tekstovi objavljeni u ovom zborniku s jasnom idejom da je jedino kontinuiranim kompartivnim istraživanjima moguće dati iole pouzdane odgovore.

Iako se tekstovi u zborniku razlikuju u općem pristupu obrađenim temama, ipak se može reći da je rad Rudolfa Kleina u kojem on pokušava sažeti iskustva uspjeha kapitalističke socijalne države paradigmatki za cijeli zbornik. Autor, naime, pokazuje da su marksistički autori koji su (a on posebno referira O'Goffa) pisali o bitnim nerazrješivim proturječnostima kapitalističke države i istovremeno tvrdili da egzistirajuće socijalističke države nisu i zaista socijalističke (što znači da se to onda nikada i nije moglo dokazati empirijskim pokazateljima) sada evidentno osporeni. Po autoru, dogodilo se upravo suprotno: kapitalistička socijalna država je prebrodila svoju krizu, a socijalistička država je propala.

Slijedeći autor, Ramesh Mishra, piše o socijalnoj politici u postmodernom svijetu, odnosno poduzima komparativnu analizu socijalne države u Europi i Sjevernoj Americi. Polazeći od pomalo dvojbene sintagme o kraju utopija, autor ustvari pod ovim naslovom analizira promijenjen ideološki kontekst u kome su tri bitne ideološke orijentacije suvremenog svijeta doživjele krah ili su bitno promijenjene: marksizam, demokratska preobrazba k socijalizmu i neo-konzervativizam. Promijenjeni je ideološki kontekst uvjetovan bitnim promjenama u političkoj ekonomiji postmodernog društva. Autor posebno ističe: kraj pune zaposlenosti, opadanje uloge tripartizma i zaokret od klasne k pluralističkoj politici. Analizirajući sve ove bitne promjene i uspoređujući različite parametre Mishra dolazi do zaključka da se Europa po nekim karakteristikama socijalne države približava Sjevernoj Americi. To ga pak vodi novom zaključku da je i socijalna država nastala nakon drugog svjetskog rata prošlost, jer se ona razvila kao alternativa komunizmu. Socijalna politika ostaje, ali kao relativno autonomna sfera akcija, oslobođena od utopijskih i historijskih elemenata, bez univerzalnih principa socijalne sigurnosti. Upitnost ovakvog za-

ključka pokazat će već i neke druge analize ovog zbornika.

Sa sigurnošću se može reći da se britansko iskustvo socijalne države razlikuje od kontinentalnog pa je i knjiga tako koncipirana da je poseban blok tekstova posvećen "britanskim temama". Prvi autor ovog bloka, Jonathan Bradshaw, piše o razvoju politike socijalne sigurnosti. Već je punih petnaest godina na vlasti u Velikoj Britaniji konzervativna vlada inspirirana ideologijom tzv. nove desnice. Zanimljivo je da je usprkos mjerama koje su nastojale smanjiti razinu izdvajanja i opseg prava i dalje nastavljen rast budžetskih rashoda. Naime, istodobno su generirani i problemi koji se ne mogu zanemariti, siromaštvo i nezaposlenost prije svega. Pokazuje se tako, argumentira Bradshaw, da su ideološke konstrukcije podložne pragmatičnim korekcijama. Posebno pitanje, koje autor samo načine, je pitanje utjecaja europskih socijalnih iskustava na socijalnu politiku u Velikoj Britaniji.

Da je možda najveći utjecaj ideologija nove desnice imala u Velikoj Britaniji u području stanovanja pokazuje John Doling. Povećani postotak privatiziranog stambenog fonda nije spektakularan, ali je vrlo značajan (u deset godina gotovo 12%). Usporedba s drugim europskim zemljama za autora je znak udaljavanja od europske prakse i približavanja iskustvima englesko-govornih razvijenih zemalja: Australija, Kanada, Novi Zeland, SAD. Doling čak i nalazi zakonitu povezanost između ideološke orijentacije koja vodi određenom tipu socijalne države i tipa stanovanja u dotičnoj zemlji. Da ovakav smjer razvoja stambene opskrbe u Britaniji uzrokuje mnoge probleme postaje sasvim očito u kasnim 80-tim.

Sličnu temu razvija i slijedeći autor Nicholas Deakin, ali na vrlo zanimljiv način. Raspravljajući o urbanoj politici minuciozno uspoređuje iskustva u Velikoj Britaniji i SAD. Za 80-te godine zaštitni je znak pojam privatizma i u jednoj i u drugoj zemlji. Negativistički odnos prema lokalnoj vlasti uz zanemarivanje socijalne dimenzije urbane regeneracije doveo je do mnogih problema. Za naše je prilike zanimljivo reći da autor argumentirano izlaže vrijednost francuskog iskustva višedimenzionalnog pristupa koji se posebno očituje u uvažavanju lokalne vlasti, kombinaciji različitih inicijativa, osjetljivosti za socijalnu dimenziju i sl.

Posljednji tekst u ovome bloku je analiza Jaxi Nixona i Valerie Williamson o politici povratka i zadržavanja žena na poslu u Velikoj Britaniji. Razlozi za "povratak" žena radu i zapošljavanju su mnogobrojni i raznoliki, ali prvenstveno ekonomski: nedostatak obučene radne snage, povećanje materijalne nestabilnosti, veći broj samohranih roditelja itd. U duljem se razdoblju osobito uočava porast zaposlenih žena u javnom sektoru, ali autori uočavaju i bitne ograničavajuće faktore koji spustavaju taj "povratak". Osobito u području organizirane brige o djeci, Britanija znatno zaostaje za ostalim europskim zemljama.

Nama svakako zanimljiviji i važniji blok posvećen Europi počinje tekstem Stephana Leibfrieda o problemu razvoja europske socijalne države. Ključno je pitanje implikacija europske integracije na socijalnom području. Na tragu tog pitanja Leibfried poduzima analizu dva povijesna primjera integracija: Njemački Reich od 1891. i SAD. Ostaje nejasno koliko to može biti mjerodavno za europske prilike i koliko ovakva analiza može pomoći razumijevanju sadašnjih procesa. Ono što je zanimljivije u ovom tekstu je raščlamba četiri tipa režima socijalne politike u EU: skandinavske socijalne države, "bismarkovske", anglosaksonske i "latinsko-rubne" socijalne države. U posljednju kategoriju autor ubraja Španjolsku, Portugal, Grčku, djelomično (južnu) Italiju i samo do neke mjere Francusku i naziva ih "rudimentarnim" socijalnim državama. Koliko iskustvo ovih zemalja može pomoći razumijevanju procesa u Hrvatskoj?

Ono što je mnogima izgledalo tako poželjno, a gotovo nedostižno, sada također proživljava svoje teške dane, sugerira Arthur Gould u tekstu o švedskoj socijalnoj državi u krizi, pod indikativnim naslovom: "Kraj srednjeg puta?" Iako je već krajem 70-tih i na početku 80-tih bilo sasvim jasno da su na pomolu izrazite ekonomske poteškoće, švedski socijaldemokrati nastavili su sa svojim projektom, šireći prava zaposlenih i ograničavajući prava kapitala. Autor osporava ona mišljenja koja su takve socijaldemokratske mjere sredinom 80-tih opravdavale konsenzualnim pristajanjem nacije uz takav model. Devedesetih godina donose konačno suočavanje s ekonomskim problemima. Minuciozna politička analiza vladinih poteza pokazuje koliko je i u takvim uvjetima u Švedskoj teško provesti određene reforme re-

striktivnog predznaka. Očito je ipak da je pristajanje uz socijaldemokratski model vrlo veliko, a ne treba zanemariti ni interese onih koji rade u javnom sektoru - a to je gotovo 1/3 ukupno zaposlenih. Iako nije sasvim jasna širina provedenih restrikcija očite su već neke negativne posljedice: reformama su više pogodeni slabo plaćeni, razlike među socio-ekonomskim grupama se povećavaju i sl. Za A. Goulda je ipak važniji zaključak da se "srednji put" našao u čorsokaku i da je nemoguće u jednoj kapitalističkoj državi u međunarodnoj kompetitivnoj ekonomiji dopustiti javnom sektoru da prevlada nad ostalima. Očito je da švedsko iskustvo treba i dalje pratiti kako bi se pouzdano moglo odgovoriti koliko sadašnje promjene u bitnome mijenjaju karakteristike socijaldemokratskog modela.

Vrlo poznati autor koji sustavno prati socijalne režim istočnih zemalja Bob Deacon poduzima komparativnu analizu socijalne politike istočnoeuropskih zemalja prije i poslije 1989. godine. Objasnjavajući pojam tranzicije kao prijelaz od birokratskog državnog kolektivismu ka kapitalizmu, on naglašava kako još nije jasno kako će se i koliko dugo taj proces odvijati. Iz njegove daljne analize proizlazi kako se taj proces račva u više različitih smjerala, pa se daje zaključiti kako će već možda ubrzo pojmove tranzicije i postkomunizma trebati zamijeniti prikladnijima. Neki zajednički problemi ipak opstojе: neispunjena očekivanja širokih slojeva od nove ekonomije, legalizacija starih nejednakosti, novi socijalni problemi, nove nejednakosti na osnovi tržišta, problemi razvoja civilnog društva itd. Kako je već prije dvije godine (kada je pisan tekst) bilo očito da će različitosti pojedinih zemalja istočne i srednje Europe sve više dolaziti do izražaja, Deacon izvodi vrlo zanimljiv (i riskantan!) pokušaj tipologije tipova socijalne politike. Polazeći od Esping-Andersenovog modela (liberalna, konzervativno-korporativna i socijaldemokratska socijalna država) i problematizirajući neke njegove varijable i mogućnosti njihove operacionalizacije, autor uočava neke dominantne trendove koji mogu razlikovati, primjerice, Bugarsku koja se razvija u smjeru postkomunističkog konzervativnog korporativizma, od Češke koja ide k određenoj varijanti socijaldemokratske socijalne države pa sve do Mađarske, Slovenije i Hrvatske koje po autoru razvijaju više liberalan tip. Izvjesno je da na zasada-ma ovog teksta treba dalje razvijati kompara-

tivna istraživanja tipova socijalne politike postkomunističkih zemalja da bi se onda moglo ustvrditi kuda u svom razvoju ide Hrvatska.

Zadnji blok ovog zbornika čine dva teksta. Prvi je urednice cijelog zbornika Catherine Jones koja se zanima za pomalo "daleku" temu pacifičkog socijalnog izazova. U ovakvom jednom komparativno složenom kompedijumu intrigantnim se svakako čini i pokušaj usporedbe s dalekim zemljama pacifičkog područja koje su prije svega ekonomski vrlo prosepritate, a onda i u socijalnom području vrlo specifične. Autorica dolazi do zaključka da su te zemlje razvile specifičan tip socijalne države koji ona naziva "konfučijanskim". Na ovom se primjeru može vrlo dobro vidjeti koliko je društvena organizacija proizvod povijesnih i kulturnih specifičnosti pojedine zemlje. Karakteristika "konfučijanskih" društava je da je socijalna komponenta vrlo usko povezana s ostalim atributima funkcioniranja dobrog društva, pa je i poseban socijalni servis "uvezen" sa Zapada, potaknut vjerojatno i novim okolnostima ekonomskog razvoja. Te su zemlje tako razvile poseban tip socijalne države koji se ne može objasniti Esping-Andersenovom tipologijom.

Na kraju zbornika je rad Richard Rose koji ima ambiciju promisliti prioritete socijalne države. Rad je inspiriran tranzicijskim poteškoćama postkomunističkih zemalja i to u tom smjeru da autor ističe da je nužno u analizu socijalnih poredaka uvesti kategoriju slobode. Kombinacija kategorije socijalnih beneficija (državno ili tržišno zasnovani) s kategorijom političkih prava (demokratski i antidemokratski poretci) vodi do četiri različita tipa poretka. Za autora je to bitno stoga što poteškoće preobrazbe nalažu uspostavu nekih kriterija pri čemu bi razvoj političkih sloboda trebao biti apsolutni prioritet za te zemlje, dok je razvoj ekonomije (teži?) dugoročniji cilj. Naime, upravo je ekonomska podloga nužna za razvoj opsega socijalnih prava i kako se baš tu javljaju izrazite teškoće potrebno je biti svjestan svih ograničenja, dugoročnosti puta i apsolutnih političkih prioriteta bez kojih je tranzicijski proces dugoročno osuđen na neuspjeh. Koliko je to realno u stvarnom životu?

Zaključak se iz ovog prikaza nadaje sam po sebi, ali možda i nije suvišno još jednom istaći: ovaj nam zbornik daje pregršt zanimljivih i vrijednih analiza. Radi se o nezaobilaznom štitu za svakoga tko se zanima za probleme razvoja

socijalne države i u svijetu i u Hrvatskoj, ujedno i o vrlo poticajnom za tako potrebne istraživačke studije bez kojih nešto određenije o socijalnoj državi u Hrvatskoj nije moguće ustvrditi. Urednica ovog zbornika vrlo je afirmirana autorica čije je prethodno djelo *Patterns of Social Policy* bilo vrlo zapaženo među stručnjacima. S ovim zbornikom autorica potvrđuje svoju afirmiranost u socijalnim znatnostima.

Siniša Zrinščak

GOVERNMENT AND THE THIRD SECTOR - EMERGING RELATIONSHIPS IN WELFARE STATES

Editors:

Benjamin Gidron,
Ralph M. Kramer,
Lester M. Salamon
Jossey-Bass Publishers,
San Francisco, 1992.

Ova knjiga rezultat je konferencije *Voluntarism, Nongovernmental Organizations and Public Policy* održane u Jeruzalemu 1989. godine. Važnost teme ove konferencije i knjige obrazlaže se izuzetnim porastom interesa za razvoj neprofitnog sektora (NPO), kako u teoriji tako i u praksi, od sredine sedamdesetih godina ovoga stoljeća. U području socijalnih znanosti u proteklih dvadesetak godina ovo područje je postalo jedno od najdinamičnijih. Pristupi istraživanja zbog složenosti fenomena redovito su interdisciplinarni.

U predgovoru knjige ističe se da je razvoj neprofitnog trećeg sektora dominantno povezan s krizom socijalne države u razvijenim zemljama. Odgovori na krizu su smanjivanje javnih - državnih izdataka, decentralizacija, debirokratizacija, deregulacija i deinstitucionalizacija. Treći sektor (pojam je početkom sedamdesetih u SAD u upotrebu uveo poznati filantrop D. Rockefeller) javlja se u prostoru između dvaju dominantnih sektora države i tržišta kao isporučitelj javnih usluga i mjesto participacije građana.

Knjiga sadrži 10 autorskih priloga. Uvodni tekst *Vlada i treći sektor u komparativnoj perspektivi: saveznici ili protivnici* napisali su ured-